

Art. nr. 5 1998 Blaker og Sørum historielag

Litt om sentrumsdannelsen i Frogner

Da Norsk Hovedjernbane ble åpnet 1. september 1854, ble Frogner stasjon på en måte den aller første begynnelsen til et fremtidig sentrum. Samtidig ble det også posthus der. På grunn av det kupperte terrenget i området rundt stasjonen ble det imidlertid ikke bygget noe nytt i nærheten der før etter mange år. De beleilige byggetomtene lå jo på sletta nedenfor stasjonen lenger vest, og der var det bare jorder. Det var eieren på Nordre Frogner som hadde all jorda helt fra gården og ned til elva.

Husmannsplass under Nordre Frogner

Til for omtrent 100 år siden var det ingen bebyggelse der hvor en kan si Frogner sentrum ligger i dag. Det var også jorder der hvor skolehusene og idrettsplassen i dag ligger. Det eneste huset som fantes, var en husmannsplass under Nordre Frogner, og den lå der hvor parkerings-plassen til bensinstasjonen og kaféen er i dag. Hvor lenge det bodde folk på denne plassen vet jeg ikke sikkert, men på begynnelsen av 1900-tallet bodde det en mann der som ble kalt Martin Graver. Samtidig som han var husmann på Nordre Frogner, arbeidet han også som graver på kirkegården. De første årene jeg gikk på folkeskolen, i midten av 1920-årene, stod det ennå noen spirea-busker på kanten av veirenna mot Trondheimsvegen på den siden plassen hadde ligget. Det var da det eneste synlige som var igjen etter bostedet.

Men vi er også så heldige at vi har to gamle bilder fra rundt århundreskiftet hvor taket på husmannsstua er synlig. Hele stua er desverre ikke synlig på noen av bildene, men det er i hvert fall klart ut fra

omgivelsene hvor den lå.

Bortest på det som i dag er idrettsplass gjorde Trondheimsveien en sving, og der lå det ei lita stue som bare het Svingen. I min barndom bodde Karl og Marte der. Karl var skomaker. Han laget og reparerte skotøyet for oss hjemme og for mange andre. Som smågutt var jeg mye i Svingen. Stua hadde bare ett rom. Der spiste de, der sov de og bak en liten delevegg satt Karl med arbeidet sitt ved et lite bord. Stua ble revet i 1930.

I veikrysset der veien fra kirken kom inn på den gamle Kongeveien fra Leirsund, ved nedkjøringen til Hval, lå det også ei lita stue som jeg kan huske fra da jeg var liten. I den stua bodde det en gammel kone som het Maria Korset. Hun var sydame.

Smia

Selv om den lå litt utenfor det som må kalles sentrum på Frogner, var den smia som Anton Nilsen bygget i 1880 viktig for sentrumsdannelsen i Frogner. Den var et samlingssted som brakte mange mennesker til seg. Vi kjenner godt til den gjennom Gunhild Nilsens beretning om sin oppvekst der i Artikler fra Blaker og Sørum historielag. Tomta hvor både smia og beboelseshuset til smeden lå, var skilt ut fra Nordre Frogner. Det nye grendehuset ligger omtrent på den samme tomten nå.

Anton Nilsen var en svært dyktig mann. Foruten smia drev han også snekker- og hjulmakerverksted ved siden av. Denne bedriften var til stor nytte for mange folk i bygda. På alle gårder var det hester som måtte bli skodd, og det var redskap som trengte å bli fornyet eller reparert. Var det noen som trengte ei ny høyvogn eller gjødselkjerre, kunne dette bestilles hos Anton Nilsen. Her var det snekkere som laget alt treverket og hjulmakere som laget hjulene. Siden ble alt jernbeslått og kjøredoningen ble levert fullt ferdig. Hos Anton Nilsen laget de også fine triller, karjoler og bredsleder som ble levert til kunder i flere bygder.

Smia skiftet eier to ganger. En smed

som het Ole Taugl overtok smia etter Anton Nilsen, og i årsskiftet 1923/24 kjøpte Olaf Myhre smia av ham igjen. Behovet for den minket vel også etter hvert med omlegging av gårdsdriften. Traktoren overtok for hesten som trekkraft, og på første halvdel av 1950-årene ble driften lagt ned. Etter at Olaf Myhre gav seg, stod smia der ubrukt i mange år. Gammel og grå som den var, pyntet den slett ikke opp i landskapet. Den er nå fjernet for lenge siden.

Da jeg var smågutt, stod det en solid jernstake, litt over to meter høy, med to store svartmalte jernplater i veirenna på hjørnet av Trondheimsveien og Den Fredrikshaldske Hovedvei. På den platen som pekte nordover, stod det tegnet med sirlig, hvit håndskrift: "Til Trondhjem". Og på det andre skiltet var det på samme måte malt: "Til Fredrikshald". Veien heter jo Haldenveien den dag i dag. Denne veiviseren kom antakelig på plass etter at den nye veien fra Moe til Frogner ble åpnet i 1871. Men veiene fra øst til vest og fra sør til nord i området har nok krysset hverandre på Frogner i uminnelige tider. Dette krysset med den solide jernstaken og skiltene med de vakre håndmalte bokstavene utgjør på en måte sentrum i Frogner for meg.

Skolen

Ved omlegging av skolene på landet fra omgangsskole til fastskole, ble Frogner første faste skole bygget på Bruhaugen på vestsida av Leira i begynnelsen av 1860-årene. Altså langt utenfor det vi må karakterisere som Frogner sentrum.

Etter ca. 30 år ble skolehuset med bare en skolestue for liten, og kommunen måtte se seg om etter tomt til en ny og større skole. Det ble da kjøpt et område av Nordre Frogner på ca. 30 mål som ligger mellom Trondheimsveien og elva. På hjørnet mot veien ble det satt opp et tømmerhus med to skolestuer mot gårdsplassen og lærerbolig på baksiden i første etasje. I annen etasje var det leilighet for lærerinnen. Skolen ble tatt i bruk i

1894, og den gamle skolen på Bruhaugen solgte kommunen med noe jord til familien Stenslet, som har bodd der siden.

Vi kan med en viss rett si at denne beskjedne skolebygningen var den egentlige begynnelsen til et nytt sentrum i Frogner sogn. Vi har to bilder av dette gamle skolehuset. Det eldste er fra 1896. Der sitter lærerinnen, "frøken" Vådland, i midten av en elevflokk. Det andre bildet er tatt i 1898, og viser lærer og kirkesanger Johan Andersen i midten av sin elevflokk. Begge bildene viser at skolehuset var en upanelt tømmerbygning. Et bilde som er tatt fra Bruhaugen et par år senere, viser da et panelt og hvitmalt skolehus.

Dette skolehuset var i bruk til 1914. Da ble det høye huset hvor barneskolen fortsatt holder til i dag bygget og tatt i bruk. Etter den tid fikk lærer Andersen hele første etasje i den gamle skolebygningen til leilighet, og der bodde han med sin familie til han sluttet som lærer til jul 1923. Da flyttet lærer og kirkesanger Sigmund Eldevik inn i leiligheten. Den 14. juli 1925 brant lærerboligen, men allerede samme år ble ny lærerbolig bygget opp igjen på den samme grunnmuren.

Som alle vet er den gamle lærerboligen og grunnmuren nå fjernet, og på et stort område bakenfor er det bygget en ny skole. Denne skolen er naturligvis mye større, for det er jo mange flere elever nå enn tidligere, og behovet blir deretter.

Meieriet

Et par år etter at den nye skolen ble tatt i bruk, kom det noe som virkelig satte fart i utviklingen i Frogner. I mars 1896 ble alle interesserte melkeprodusenter i kretsen innbudt til et møte hvor styret la fram planene sine. På dette møtet ble det besluttet å danne et andelslag, og at de sammen skulle gå inn for å bygge sitt eget meieri. Det ble også vedtatt å kjøpe tomt av eiendommen til Nordre Frogner. Etter at alle formaliteter, planer og tegninger var i orden, ble byggingen satt i gang fortest mulig. Allerede et års tid senere stod meieriet ferdig til å kunne ta imot den

første melka.

For de lokale melkeprodusentene var det en stor lettelse å få sitt eget meieri. Sørums hadde fått sitt meieri i Lørenfallet allerede i 1885. Omsetningen av melk i Frogner anneks hadde liksom mange andre steder vært et stort problem. Hver produsent måtte selv sørge for å skaffe seg sin egen avtaker med melkeutsalg i Christiania. Hver for seg måtte de levere melka på syvtoget om morgenen på Frogner stasjon, og hente tomspannene der igjen fra kveldstoget. Dette var jo både tungvint og tidkrevende, og det kunne ikke fortsette slik i det lange løp.

Da meieriet ble satt i drift, var det meningen at en del av melka skulle brukes til ysting av ost. Resten skulle sendes med jernbane til Christiania under ordnede forhold. Den planlagte ystingen kom også i gang, men med så dårlig resultat at det hele ble oppgitt etter forholdsvis kort tid. Det heter seg at meieribestyreren selv, for å dekke over fadesen, tok ei drakjerre i nattens mulm og mørke for å kaste den bedervede osten fra brua og ut i Leirelva.

Da meieriet var nytt, ble det på vestsiden bygget et stort ishus hvor det ble lagret is til kjøling av melk. Andelshaverne hadde plikt til å kjøre et visst antall isblokker dit hver vinter, og antall blokker stod i forhold til hvor mange andeler hver melkeleverandør hadde. Isen ble skåret på elva et stykke nedenfor brua. Siste gangen denne skjæringen og iskjøringen foregikk, var vinteren 1921. Jeg var bare mellom fire og fem år den gangen, men kan likevel så vidt huske at jeg var med far på denne kjøringen.

Det året fikk Frogner meieri installert elektrisk kjøleanlegg, visstnok som det første meieri i vid omkrets. Dermed var det også slutt med is-skjæringen og lagring av is. Det var heller ikke lenger bruk for ishuset, og etter en tid ble det revet. I stedet ble det på den samme tomte bygget et hus med rensemaskiner for såkorn. Dette var det landbrukslaget som eide og drev.

På sydsiden av det gamle ishuset

hadde det fra meieriet var nytt stått en stall med fórrum for meierihesten. Da jeg var smågutt het meierihesten "Tekla". Hun var lys brun med lys man og hale og var både løpsk og sta. Det var jo lite ønskede egenskaper for en hest som skulle brukes til kjøring av melkespann fra meieriet og opp til stasjonen, men det gikk likevel stort sett bra. Da renseriet ble bygget, ble stall og fórrum bygget på sydsiden i ett med dette, for meieriet trengte fremdeles hest i mange år.

Butikk og bensinstasjon

Den første som leiet meieributikken, var kjøpmann Gustav Dehli. Han betalte en viss årlig leie til meieriet, men drev ellers butikken som han selv ville. Gustav og Maren Dehli var barnløse og hadde leilighet i annen etasje over butikken. De handlet der i mange år, og etter deres tid var det tre forskjellige kjøpmenn som drev handel der. Den siste var Arvid Holter.

En tid etter at Gustav og Maren Dehli hadde sluttet å handle, bygget de i 1923 en ganske stor villa på hjørnetomten omtrent der hvor den gamle husmannsplassen hadde ligget. Der bodde de i flere år, men etter deres tid gikk huset noe på handel. Til slutt var det ved siden av bolig også kafé der. I den tiden brant huset ned til grunnen og ble ikke bygget opp igjen.

I begynnelsen av 1920-årene ble det bygget en butikk til på Frogner, og det var den bygningen hvor Magnus Gauterud handlet til slutt. I den tiden han handlet der ble det satt opp en meget enkel Shell bensinstasjon i forbindelse med butikken. Bensinpumpa ble betjent av de ansatte i kolonialforretningen. Hele bensinstasjonen bestod bare av en manuelt betjent bensinpumpe med en bensintønne som lå på bakken ved siden av. Disse var forbundet med en slange. Når det skulle fylles bensin på en bil, ble den først pumpet opp i en fem liters glassbeholder som satt høyt oppe på siden av pumpa. Når beholderen var full, ble det åpnet en kran på undersiden, og gjennom en slange ble så bensinen tappet ned på tanken på bilen.

På disse pumpene var det to like store glassbeholdere. Når den ene beholderen ble tømt, kunne den andre samtidig pumpes full. På den måten ble bensinmengden målt, og en sparte også samtidig tid. I forhold til dagens pumper og bensinstasjoner, var jo dette svært tungvint og primitivt. Kravene og behovet var ikke større den gang, og folk var fornøyde med forholdene slik de var.

Senere bygget Shell et lite hus i forbindelse med bensinpumpa, som samtidig ble modernisert og forenklet. Fra da av ble også bensinen oppbevart i en stor tank som var gravet ned i bakken. Inne på stasjonen ble det lagret diverse rekvisita. Det var olje i kanner og bokser, vifte-remmer, tennplugg, lyspærer og forskjellig annet som kunne trenge til de bilene som kom innom.

Omtrent samtidig som Shell satte opp den enkle bensinpumpa, fikk meieributikken samme type pumpe for "Tiger" bensin. Også der ble bensintønna oppe på bakken erstattet med en nedgravd tank etter noen år. Når en kom nordfra, lå denne bensinpumpa med det vesle huset med rekvisita rett fram i veidelet ved siden av et stabbur som ble brukt som varelager for meieributikken. Stabburet ble snart flyttet, og ble plassert på baksiden av meieribygningen.

Det var kjøpmannen som drev meieributikken som hadde ansvaret for at bensinpumpa ble betjent. Når det en sjelden gang kom en bil som stoppet for å fylle bensin, måtte sjåføren gå inn i butikken for å få hjelp av en av betjeningen, som da måtte bli med ut til bensinpumpa.

Nedleggelse av meieri og handel

Meieriet og butikken trakk naturligvis mange mennesker og hestekjøretøyer til seg. Det var melkelevering hver dag både morgen og kveld unntatt søndag kveld, og alle kjørte med hest. Derfor trengtes det også en lang hestebinding, som nå for lengst er borte.

Meieribestyreren hadde leilighet for

seg og sin familie i annen etasje i meieriet, og der hadde han også sitt kontor. Ved siden av det var det også en liten sal hvor det ble holdt fester og sammenkomster av forskjellig slag. I den vesle salen var det i blant dansefester, og på disse festene var det mye hygge og moro.

I 1953 opphørte mottakelsen av melk på Frogner meieri. Etter at meieriet var nedlagt, ble det naturligvis mye mindre trafikk til Frogner. Tidligere var det jo all trafikken med hestekjøretøyer og melkeleverandører morgen og kveld som hadde vært det dominerende. Nå ble plutselig alt dette borte.

Etter at meieriet var nedlagt, ble nå melka hentet med bil på gårdene og levert direkte til Fellesmeieriet. Meieribygningen, som hadde vært i bruk i ca. 55 år, hadde da uttjent sin rolle, og den hadde betydd veldig mye for bygda. En stund senere ble bygningen solgt til et firma som hadde behov for større plass. De bygget på den gamle meieribygningen i den vestre enden i full høyde, og med en stor og pen forsamlingsal i annen etasje. På grunn av denne utvidelsen måtte kornrenseriet rives.

Nedleggelsen av Frogner meieri forandret stedet veldig fort, og etter kort tid ble dette merkbart også for omsetningen i meieributikken. Den 30. april 1986 ble handelen avviklet der, etter å ha foregått i nær 90 år. I begynnelsen av august samme år ble den gamle handelsbygningen revet.

Litt før meieributikken ble nedlagt, hadde Magnus Gauterud også gitt seg med handelen sin. Nå ble det en vanskelig periode for befolkningen i Frogner, når de helt manglet dagligvarebutikker. For de fleste var nok dette en helt uventet situasjon. Tungvint var det også. En måtte reise helt til Skedsmokorset eller Lindeberg for å handle, og for de fleste ble det jo nokså lang vei til de stedene.

Den nye bensinstasjonen

Først på 1940-tallet ble den gamle Dæhli-villaen solgt til Kristoffer Finsen. Noen år senere ble det satt opp en BP bensinstasjon på tomta ved siden av huset. Finsen drev

denne stasjonen i flere år. Trafikken økte, og etter hvert ble det behov for større plass. Anlegget lå på grunnen til Nordre Frogner, like ved eiendomsdelet til Melvold.

For å få bygget en smøre- og vaskehall, måtte stasjonen utvide inn på Melvold grunn. Nå var det imidlertid slik at det like bak og ved siden av bensinstasjonen var en høy, bratt leirbakke. For å få plass til vaskehallen måtte det fjernes store mengder jord. Denne jorda ble kjørt med lastebiler opp til kirkegården, som etter hvert begynte å bli for liten. Terrenget utenfor kirkedøra hellet ganske bratt nedover, og for å gjøre forholdene bedre, ble jorda kjørt dit og jevnet utover, slik at området ble mer svakt hellende. På dette arealet er det i dag for lengst fullt av graver. Senere er kirkegården utvidet enda lenger sydover, og der er terrenget temmelig bratt.

Andre aktiviteter på Frogner

Rett etter århundreskiftet fikk Frogner sin første telefonsentral. Den var først på Tangen, men etter noen år fikk sentralen sine lokaler i annen etasje i meieri-bygningen. Det var Kitty Rødsrud, senere gift Strøm, som var telefondame der i mange år. I slutten av 1920-årene bygget hun villa oppe i skråningen til venstre på veien mot jernbanebrua, og sentralen ble da flyttet dit.

I 1933 bygget sanitetsforeningen nytt folkebad på Frogner. Badet ble plassert på sydsiden av meieriet, og var i drift i mange år. Etter hvert fikk jo stadig flere sitt eget bad hjemme, og behovet for et offentlig bad avtok raskt. Jeg vet ikke sikkert når badet ble nedlagt, men huset står der fremdeles.

På slutten av 1930-årene ble stasjonsmester Strøm pensjonist. Da bygget han seg hus mellom stasjonen og meieriet, og flyttet dit. Der ble det også innredet et lokale for poståpneri, og han tok med seg posten dit. Etter krigen ble postutleveringen igjen flyttet tilbake til stasjonen for en periode, men ble senere flyttet derfra for godt. På omtrent samme

tid ble det bygget et hus på nedsiden av veien til stasjonen. Til å begynne med var det en liten manufakturforretning som holdt til der.

Etter krigen ble det snart behov for flere bolighus i Frogner. Igjen var det naturlig å rette oppmerksomheten mot Nordre Frogners grunn. Sørums kommune kjøpte det området med skog som lå mellom jernbanen og den gamle Leirsundveien og la det ut til byggetomter. Hele arealet, som ble kalt Frognerhagan eller Bedehushagan, er for lengst bygget ut.

Etter hvert som folketallet økte, ble snart barneskolen for liten. En stund etter krigen ble det derfor bygget en tidsmessig skole på tomte bortenfor det gamle skolehuset. I første halvdel av 1970-årene ble det også bygget en stor og moderne ungdomsskole på Melvold grunn.

I midten av 1970-årene ble det bygget en stor bygning på baksiden av det gamle meieriet. Dit er nå posten flyttet, og der er det også blitt en lenge etterlengtet kolonialbutikk. Sørums Sparebank etablerte også en filial i dette bygget, men den er dessverre nedlagt. Biblioteket har fortsatt sine lokaler i dette bygget, og der holder også pensjonistforeningen sine møter. I etasjene over er det leiligheter, og hele dette huset har i høy grad bidratt til at en fortsatt kan snakke om en viss sentrumsdannelse i Frogner. Huset ble tatt i bruk 1. juli 1977, og i 1978 kom kolonial-butikken dit. Det finnes også en frisørsalong og et tilbud om fotpleie i dette nye sentrumsbygget.

I alle år har det vært mangel på alders- og trygdeboliger på Frogner. Nå er det endelig satt opp noen slike boliger på området nedenfor stasjonen. Videre vestover på sletta mellom jernbanen og Leira er det et byggefelt som er planlagt utvidet.

Kristian Lieungh

Her følger den tredje og nest siste del av Oscar Johannes Snedkeruds fortelling fra sin oppvekst i Blaker omkring århundreskiftet. Han ble født på plassen Snedkerud 5. oktober 1890.

I manns minne: Konfirmasjonen

I 1905 sluttet jeg skolen etter sju års skoletid. Det var i mai, og samme måned begynte jeg hos presten. Det var skikk og bruk at vi skulle ta med egg til presten første dagen vi møtte fram. Det var ikke alle barna som hadde med like mange egg, men jeg husker at jeg hadde med femogtjue.

Leksene vi fikk var ganske lette. Det var bibelhistorie, katekisme, Klaveness' forklaring og salmer. Dette hadde vi hatt på skolen, og de som hadde greid leksene der, greide dem også hos presten.

Det var bare på konfirmasjonsdagen vi var i kirken. Ellers møtte vi på prestegården på Aursmoen i Aurskog.

Presten demonstrerte ofte sine forklaringer med ord som vi ikke hørte på skolen, og som virket sjokkerende på oss. Jeg husker spesielt da vi hadde det annet bud. Presten hadde forklart hvor vederstyggelig banning var, og hadde nevnt de stygge trusler som ofte fulgte med. Blant oss barna var det en gutt som het Kristian. I det han så på Kristian, sa han: "Om jeg ville si: "Fanden ta Kristians sjell!" - så var det å ønske ham rett i helvete."

Utpå sommeren ble presten lam i tungen og kunne ikke snakke mer, han bare hvisket uforståelig. Det kom en hjelpeprest, og gamlepresten så vi ikke før siste gang før konfirmasjonen. Da kom han og fikk hvisket fram et spørsmål om vi hadde med oss noe til ham. Det var alminnelig at presten fikk penger av barna siste gang før konfirmasjonen.

På konfirmasjonsdagen ble barna ropt opp for å plasseres på kirkegulvet.

Meningen var at den som var flinkest, skulle plasseres øverst, nærmest alteret, og de andre i tur nedover, den dårligste nederst mot døren. Men dette ble ikke praktisert, for de som hadde gitt presten mest penger og andre gaver, kom øverst. Det var gavene til presten som bestemte rekkefølgen, og den flinkeste kunne da bli stående nederst hvis han ikke hadde råd til å gi presten stort. Jeg kom midt i raden. Gavene til presten varierte fra to til femti kroner og mer etter som økonomien var. Jeg husker jeg gav fem kroner.

Oscar Johannes Snedkerud

For risikabelt?

Til årsmøtet i Sørums Mølle og Kornsilos den 31.03.1977 sendte jeg inn forslag om gransking av overgangen fra Sørums Meieri til Sørums Mølle og Kornsilos, Forslaget ble avvist mot én stemme. Det vil si at hele det daværende styret i mølla gikk mot. Hadde gransking blitt vedtatt, kunne eventuelt 500.000 kroner for meieribygningen blitt reddet fra det sluket som heter Sørums Mølle og Kornsilos. For advokat Heuch hadde ikke hjemmel i Meieriloven for sitt forslag om å fusjonere Sørums Meieris Handel til Mølla. Paragraf 1 i meieriloven sier at denne lov gjelder selskaper som har meieridrift eller omsetning av mjølk til hovedformål. Alt dette kan, om nødvendig dokumenteres.

Johan Eid

Meieributikken i Lørenfallet

Artikkelen om Sørums meieri 1963-74 i forrige nummer av Blaker og Sørums historielags artikkelserie fikk meg til å minnes det halvannet året jeg var ansatt i butikken fra 1951. Dette er minner jeg på denne måten gjerne deler med historielagets øvrige medlemmer.

Min jobb var ved siden av å ekspedere der å føre bøker over vareinngang, utbetalinger o.l. Vi førte alt slikt for hånd den gang, i store bøker med tykke permer. Kontorpulten stod i styrespisestue i annen etasje, og trengte jeg regnemaskin, var det bare å gå rett over gangen hvor meierikontoret lå.

Jeg tenker tilbake på tiden i butikken som en svært lærerik tid med mye

jobbing og mye moro. Her gjaldt det å være fleksibel! Hvor viktig lærdom dette var, forstod en kanskje først i ettertid. Olaf Furulund var bestyrer. I tillegg til ham var det to "butikkarer" og to "jenter" og dessuten gjerne en ekstrahjelp i tillegg på lørdager.

Ytre sett er meieribygget slik det står nå omtrent som på 50-tallet. Bare rampa hvor melkespannene ble tatt imot, er for lengst fjernet. Og dessuten hestebindinga langs riksveien. Den hadde ingen bruk for lenger da tankbilen overtok for hesten. Inngangen til butikken var på samme sted som inngangen til Kroa er det i dag. Lagerbygningene lå langs Brattliveien og på baksiden av meieriet. Disse er revet nå. Her lå også utedoen med to dører; den ene var inngangen for meierifolkene og den andre for butikkfolkene.

Arbeidstid og vareutvalg

Åpningstiden var fra klokka 08.00 til 17.00, lørdag gikk vi hjem når melkekjøerne kom, seint på ettermiddagen. Til helgen var det mange som bestilte varer pr. telefon, og det var disse varene vi sendte med dem som kjørte melka. Melkekjøerne var også som regel de første som kom for å handle om morgenen. Jeg husker de kjøpte tobakk; Tidemand rød og gul mix, snus og skråtobakk; "grønn snus" og "blå snus". Prisen var en krone pr. eske.

På vinterstid fyrte vi i en svartovn som stod midt i lokalet. Butikklokalet var delt i to. I den største delen var det en lang disk, kolonialen. I den andre delen var det en mindre disk og mange hyller for manufaktur og skotøy. Nederst lå gummistøvlene. Disken i manufakturen hadde glass på toppen over skuffene. Der lå det utstilt perlekjeder og annen pynt. Midt i lokalet var det hyller for kjøkkenutstyr o.l. Vi solgte også skrivemateriell. Medisiner på resept solgte vi ikke, slike varer ble utlevert på telefonsentralen, men butikken førte reseptfrie apotekerverer.

Kaffe var en viktig kolonialvare.

Den ble ikke solgt i vakumpakkede poser ferdig malt som i dag. Vi hadde hele brente kaffebønner som ble malt i butikken etter kundens ønske. Kaffekverna var rød og hang nederst i lokalet. Vi hengte kaffeposen fast under kverna og hadde den ønskede mengde bønner opp i beholderen. Så stilte vi kverna inn på bestilt kvalitet, fin- eller grovmalt, og så surret og gikk kverna en stund. På lørdager var etterspørselen så stor at kapasiteten ble for liten.

Arbeidsmåten i butikken

Vi hadde også et lite rom som vi kalte kjøttavdelingen. Her var det også en disk med en maskin for skjæring av kjøttpålegg, et stort kjøleskap og ei kjøtthakke. Det var bestyreren selv som stod for kverning av karbonadedeig og kjøttdeig. I slaketida før jul kom folk med hakkemat. Da ble Hans Nilsen, også kjent som søndagsskolelærer, innleid som ekstrahjelp for hakkearbeidet. Jeg husker at gulvet ble ganske glatt etter hvert, og da gjaldt det å holde seg fast for å nå fram til kjøttdisken.

I 1951-52 var det fortsatt rasjoneringskort og merker for å få kjøpt en del nødvendighetsartikler. Mjøl- og brødmerker husker jeg ikke fra min tid i butikken, men kaffe- og sjokolademerker hadde vi. Familier med barn fikk tildelt merker fra Forsyningsnemnda for kjøp av sjokolade og kakao. Dersom det var mange barn i familien, var det ikke alltid de brukte opp hele kvoten av merker. Husholdninger uten barn fikk bare merker på kaffe, og de kunne av og til ønske seg skolkolade. Slik oppstod det et bytteforhold. Jeg husker at vi for noen kunder litt på si' byttet merker for kjøp av kaffe og sjokolade.

Vi hadde skriveblokker hvor vi skrev hva kunden handlet og regnet beløpet som skulle betales ut etter kilopris og literpris. Vi hadde ingen kalkulator den gangen, så vi lærte oss fort regneferdigheter. Ofte ble f.eks. salmiakk kjøpt på en liten brusflaske, og da måtte vi vite hvor mye flaske tok for å komme fram til riktig pris på varen. Det var ingen spesial-

flasker som var merket med faretegn. Slik merking stod som regel bare på fat og tønner.

Telefonen hang på veggen omkranset av en mengde huskelapper og prislister. Kassaapparatet var en sak for seg. Her slo vi inn beløpene, vekslet og dyttet igjen skuffen. På travle dager ble det ganske fullt av papirpenger som tok stor plass i skuffen. Om ettermiddagen hendte det stadig at pengene var på vei ut når vi åpnet skuffen. Etter stengetid var det å telle opp kassabeholdningen.

Salgsfolk og vareleveranser

Et landhandleri solgte "alt" den gang. Det var ikke noe unntak for butikken på Lørenfallet. Defor ble det mange varer å holde styr på. Du lurer kanskje på hvordan vi fikk plass til alle vareslagene og hvordan vi klarte å holde styr på hvor alt var plassert og til hvilken pris det skulle selges? God hukommelse var det bra å ha i en slik situasjon.

"De reisende", eller selgerne, tok bestyreren seg av. Men det var spennende for alle når nye varer kom inn. Det kom lastebiler fra Oslo med varer som ble stablet inn på utelagrene. Brød og kaker bestilte vi fra bakeren på Sørumsand. På sommerstid var det alltid mye veps som surret over kakebrettet.

Mjøl, gryn, kaffe o.l. veide vi ved disken på vekter med lodd. Sekker og esker med varer ble båret inn fra lagrene etter hvert som skuffene i disken ble tomme. I kjelleren var det lager av øl, mineralvann, hermetikk og sirupfat. Det ble mange turer ut til kjellerlemmen og ned i den trange og lave kjelleren.

Vi solgte også hestesko, redskaper og malerverer. Zinkhvitt og fargepulver veide vi opp i papirposer for hånd. Olje til "innendørs" og "utendørs" maling målte vi opp i spann. Parafin tappet vi på kanner eller flasker fra fat. Salmiak og lut kom også på store fat, så det var bare å holde seg for nesa og tappe i vei. Vi solgte også vindusglass. Og når det hendte det ikke var "karer" til stede som kunne skjære glass,

måtte jeg selv ta diamanten og skjære glass etter oppgitte mål.

Saltsekkene var lagret på meieriets lager, og på rampen utenfor bakdøra stod sildetønna. Fiskebilen kom hver tirsdag. Da møtte folk opp for å handle. I butikken hadde vi også bestillingslister fra enkelte kunder til fiskebilen. Han som kjørte fiskebilen het Halsan og kom fra Jessheim. Jeg husker hvordan han med pulsvanter grov fisken fram mellom isbitene i fiskekassene og slo floke innimellom for å holde varmen.

Konkurransen og tilhørighet

I 50-årene var det to kolonialforretninger på Lørenfallet. Sørums Samvirkelag var blitt etablert i 1922. I lokalene vi skriver om, har det vært drevet handel helt fra 1885, den gang som Sørums Meieribolag. Det var i hovedsak i Frogner og Lørenfallet det ble drevet handel. (se bygdeboka bind II, side 375.) I 1947 vedtok altså årsmøtet i Sørums meieri å starte en handelsbedrift for egen regning. Fra 1. januar 1948 ble forretningen registrert under firmanavnet Sørums Meieris Handel A/L, eid av bøndene i Sørums. Jeg kjenner ikke til at andelshaverne fikk noen form for bonus.

Sørums Samvirkelag var tilsluttet Norges Kooperative Landsforening, NKL. En kunne melde seg inn som medlem i Samvirkelaget, og liksom i dag ble "overskuddet" fordelt blant medlemmene. På denne måten var det to kooperative handelsvirksomheter som konkurrerte på Lørenfallet. Begge var de organisert som andelslag, og begge baserte de seg i prinsippet på at andelseierne skulle utgjøre kjernen i kundegruppen.

Var du først medlem av Samvirkelaget, gikk du kanskje dit for å handle de mest vanlige dagligvarene. Men meieri-butikken hadde nok et større vareutvalg, og derfor var det flere av Samvirkelagets medlemmer som stakk innom hos oss enn omvendt. I meieributikken handlet alle grupperinger i befolkningen, ikke bare de bøndene som var andelseiere.

Vi som arbeidet i forretningen var

ikke spesielt oppmerksomme på konkurransesituasjonen. Vi snakket ikke så mye om rimelige tilbud den gangen, og heller lite om pris og servicegrad. Det var greit for folk å kunne gå innom begge forretningene uten å legge noe mer vekt på det. Og de smilekursene vi fikk var vel den moroa vi selv skaffet oss bak disken.

Kristine Goplen

Landslaget for lokalhistorie

Styret i Blaker og Sørums historielag vedtok på sitt møte 19. mai å melde laget inn i Landslaget for lokalhistorie, som har til formål å vekke interessen og øke kjennskapet til lokalhistorie og kulturvern og slik arbeide for å gagne lokal og nasjonal kulturarv og kulturvekst i det hele. Landslaget for lokalhistorie utgir blant annet bladet Lokalhistorisk magasin i samarbeid med Landslaget for lokal- og privatarkiv.

Ausen, Frogner i Sørums - garden ved veiens ende

Ausengrenda ligger i utkanten av bygda. I dag er det fire gardar som høyrer til dette gardsnummeret - g.nr. 71. Det er Norgarn og søstua Ausen, og så er det Fjellstad (Ausenødegarden) og Ausenflaen. Går en 150 år tilbake i tida, var det hele ni bruk på Ausen. Det var Ausenenga, to småbruk, både Søstua og Norgarn var delt i to bruk. Ausenødegarden bestod også av to bruk, senere kalt for Hansestua og Juliuskroken. Ausenflaen var da et mindre bruk enn det er i dag.

På de første skattelistingene fra 1500-tallet og 1600-tallet var det bare en bruker på Ausen. På 1700-tallet blir det nevnt husmenn under Ausen. På 1800-tallet ble disse husmannsplassene kjøpt fri slik at de ble egne småbruk.

Gardsnavnet Ausen er nok ikke det eldste i grannelaget. I Middeltalderen eksisterte det en gammel gard som hette Bøler, men denne garden ble lagt øde etter Svartedauden. Ausen var kanskje en mindre gard, oppkalt etter bekken som renner like forbi disse gardene i dag. Bekken kommer fra Ulvemyra like nord

for Tretjennet i Skogskroken (Asakmarka). Det er en bekk som folk sa "aldri gikk tørr" sjøl i en tørkesommer. Jeg syntes navnet Ause, Ausa ville passe meget bra på en slik bekk. Navnet på bekken har så gått over på garden. Siden er navnet på bekken blitt glemt.

Dragonstien

Dragonstien er et navn som også bør knyttes til Ausengrenda. Den starter fra disse gardene og går så over Hauglifjellet til Asakbråten. På grensen mellom Sørums og Skedmo kalles stedet Dragonléet. Dragonstien fortsatte vidare sørover mot Fet via Torgenrud og Stendalen til Jølsen. Det er mulig at veien om Finnbråten til Bergerskogen også ble brukt som Dragonvei. Det var Borgen og Vinsnes i Fet som var dragongardene i dette området, og her slutter dragonveien fra Sørums. I Sørums var det Øvre Vilberg (Nedre Vilberg) som er omtalt som dragongard. Veien fra Vilberg til Ausen fulgte nåværende vei om Lundermoen.

Arnfinn og Ole på Ausen

Ausen har også en interessant slekts-historie. Alt i jordebøkene fra 1615 er Ausen omtalt som sjøleiergard. Bondens navn var Ole. Eierparten var på 1 skippund tunge. I 1624 eier samme Ole bare 7 lisspund i garden og Halvor Artei 3 lisspund i samme gard. I 1645 eier Ole 14 lisspund og Halvor Artei 6 lisspund. I seinere brev kommer det fram at 10 lisspund er odelsrett til ødegarden (tidligere Bøler) nå kalt for Ausenødegarden. Rent familiært må vel Oles søster blitt gift med Halvor Artei og arvet sitt søsterlodd i garden. Ole bruker OA i bondesegl og kan være sønn til den forrige brukeren på Ausen, Arnfinn, bruker seinest 1593-1615. Han møter som en av tolv lagrettemenn fra Sørums ved Kongehydningen i 1610. Arnfinn blir ikke seinere brukt som navn i familien, men det kan komme av at navneskikken i Norge var inne i et viktig hamskifte. Arnfinn var et gammeldags navn som gikk ut av bruk på denne tiden.

Ole og Engebret på Ausen

Ole er nevnt som bruker til seinest 1655, men alt i 1647 var hans sønn Engebret blitt hans medbruker. Ole hadde også ei datter Anne? gift med Børger Kjús i Skedsmo, og en sønn Gunnar på Kråkerud i Skedsmo, som døde tidlig, men som etterlot seg minst ei datter oppfostret hos Børger Kjús, seinere gift til Ramstad i Nittedal.

I følge manntallet på 1660-tallet er Engebret født ca. 1616. Hans hustru er ukjent, men i manntallet 1666 er det oppført følgende sønner: Torger 18 år (seinere Mo i Gjerdrum), Gulbrand 16 år (seinere Myrer), Ole 11 år (Søstua) og Gunnar 8 år (Norgarn).

Engebret samler i 1672 garden på en eier da han kjøper parten i Ausen-ødegarden 10 lisspund av Halvor Arteis arvinger Gunnar Artei og Anne, Sveins kone på Løken i Skedsmo. I 1688 ordner Engebret et arveoppgjør mellom sine fire sønner. De yngste sønnene Ole og Gunnar løser da ut sine eldre brødre Torger Mo og Gulbrand Myrer, og de får da hver sin del av Ausen. I 1694 må Engebret være død, for da står brødrene Ole og Gunnar som brukere aleine på hver sin gard. Ausen ble da delt i to gardar, og har siden vært flere bruk.

Engebret Ausen
ca. 1616 - 1690

<u>Søstua</u>	<u>Norgarn</u>
Ole Ausen ca. 1655 - 1707 g.m. Kari Rasmusdr.	Gunnar Ausen ca. 1658 - 1730 g.m. Marte Gulbrandsdr. Hovin, Fet

Siri ca. 1690 - etter 1762 g.m. Nils Nilsen ca. 1681 - 1719	Hovel ca. 1690 - 1740 g.m. Anne Olsdr. Frogner død 1742
---	---

Brukere på Ausen 1740 - 1770

I nødsårene i 1740-årene var det vanskelig for bøndene på Ausen. På Søstua var det arvestrid mellom sønnene til Nils Nilsen. Siri var i mellomtiden atgift med Kristoffer Amundsen fra Hval, som var bruker på Søstua fra 1719 til 1742, da han døde. Arvestriden mellom sønnene til Nils Nilsen endte med ny deling av Søstua i

1760. Sønnen Engebret, født 1718, hadde fortrent sin eldre bror Nils, født 1712, til Ausenødegarden, som ble omtalt som en husmannsplass under Ausen. I 1760 måtte likevel Engebret Nilsen dele garden med Peder Einersen fra Lunder i Sørums. Var det dårlig utkomme fra før, ble det ikke bedre når garden ble delt.

På Norgarn gikk det ikke stort bedre. Hovels bror Jakob Gundersen, husmann på plassen Øststua under Ausen hjalp til på garden hvor de umyndige barna bodde. I 1742 var begge foreldrene døde, og den eldste gutten, Ole, var bare 14 år. I 1743 selger Jakob 10 lisspund av eiendommen til Søren Olsen Frogner, som blir ny bruker på Norgarn. Men i 1753 innløser odelsgutten Ole Hovelsen de 10 lisspund i farsgarden. Det ser ut til at Søren fortsetter å bo på gården, så oppgjøret må ha foregått i full fordragelighet. Da Ole i 1758 mister sin kone Johanne Olsdatter født Skrøiver, ble Søren formynder for de to etterlatte barna.

I 1761 måtte også Ole dele Norgarn. Den andre halvparten fikk Anders Kristoffersen (Haugli?) gift med Anne Amundsdatter Kopperud. I 1762 får vi følgende opplysninger om bøndene på Ausen:

Søstua: 1. Engebret Nilsen, gift med Anne Kristoffersdatter; 2. Peder Einersen, gift med Marte Stenersdatter.

Norgarn: 1. Ole Hovelsen, gift med Mari Stenersdatter (søster til Marte, begge fra Nittedal.); 2. Anders Kristoffersen, gift med Anne Amundsdatter

Husmenn.

Ødegarden: 1. Nils Nilsen d.e., gift med Marte (Hansdatter?); 2. Nils Nilsen d.y., gift med Mari Gulbrandsdatter.

Smia: Anders Andersen.

Brukere på Søstua

I Søstua ble til slutt den gamle ætta fortrent av nye folk og før 1790 var helt nye slekter kommet til denne garden. Den fortsatte å være delt til 1840-årene, da Anders Torgersen fra Bergerskogen i Fet kom til Ausen. I 1851 hadde han samlet

Søstua til ett bruk. I 1863 heter det at Anders Torgersen brukte 130 mål innmark som da var det største bruket av Ausen-gardene. Han ble derfor kalt for "Kongen" på Ausen. I 1866 overlot han garden til svigersønnen Ola Hansen Yssi. Det ble sagt om Ola at han fikk "prinsessa og halve kongeriket" fordi han ble gift med den eneste dattera på garden, Sofie. Han tok navnet Ausen, og de fleste med slektsnavnet Ausen i dag stammer fra denne familien. Garden tilhører fremdeles (1998) samme slekta.

Brukere på Norigarn

I 1795 selger Ole Hovelsen Norigarn til sin sønn Lars Olsen, født 1764. Ole og kona Mari lever begge til 1800, da begge dør i november med noen dagers mellomrom. Ole hadde flere barn, blant annet Mari, født ca. 1754 (Oles første ekteskap), gift med Hans Jakobsen på Sørstua Ausen og Jon, født ca. 1767 (Oles annet ekteskap), senere landevernsoldat på Frogner.

I folketellingen 1801 står Lars Olsen oppført sammen med sin hustru Mari Finnsdatter (født Leirud) og to av barna. Men i 1813 er Lars død og enken Mari ble straks attgift med Mathias Hansen Asak, enkemann for andre gang. I skifte etter Lars er det omtalt fire døtre og en sønn. Mathias ble en mektig mann. Han var med på bykjøringa til Christiania (se ellers "Bønder i byvegen" av Øyvin Ribsskog). I 1843 opprettet han en ny delekontrakt mellom sin stedatters mann, Lars Hertenberg og sin stesønn Ole Larsen. Dermed ble Norigarn Ausen delt på nytt. Delingen varte denne gangen til 1907, da Norigarn igjen ble samlet.

På hovedbruket, br. nr. 1, ble ikke Lars Hertenberg lenge. Alt i 1849 hadde han flyttet tilbake til Sagen, som han eide. Hans datter Berte, fra første ekteskap, gift med Hans Daffinsen Skråiver, overtok dette bruket. Den gamle slekten ble da borte fra den delen av garden.

Parten til Ole Larsen ble kalt for "mellomstua" Ausen. Han ble den siste av den gamle Ausen-slekta som bodde på

Ausen. Han døde 65 år gammel i 1873 som enkemann og barnløs.

Det var flere slekter som bodde på denne garden til 1925, da Gulbrand Kopperudkjøpte Norigarn. Den samme slekta bor her fremdeles i 1998 ved Torger Kopperud.

Per O. Asak

Fra Skytilen nr.4, 1996.

Ta Sørum-sangen i bruk!

I bind 1 av Sørum bygdebok, som kom i 1942, er det trykket en Sørum-sang skrevet av Nicolai Grude i 1933. Nicolai Grude var opprinnelig jarbu, og kom som ung agronom til Casper Lomsnæs på Vestre Nordby i Aurskog. På fritida viste han seg å være litt av en dikter. Han stod bak et dusin bygdeevyer i Aurskog, og vant også en landsomfattende revykonkurranse på Jessheim i 1927.

Til en revy på Bøndernes Hus i Aurskog i 1933 skrev han det som senere ble Aurskog-sangen, og umiddelbart fikk han henvendelser fra folk i Sørum om han ikke også kunne lage en Sørum-sang. Den ble levert allerede senere samme året, og altså trykket i den første bygdeboka.

Det ble imidlertid ikke laget noen melodi til teksten, og i 1990 tok sønnen Ragnar S. Grude, som da var 74 år, initiativet til å utlyse en konkurranse om å finne den beste melodien på Sørumsangen. Kulturkontoret i Sørum kommune ble kontaktet, og likeså Indre Akershus Blad.

Undertegnede og Inger Lise Melnes sendte inn forslag til avisen om å bruke den norske folketonen "Oss har gjort kva gjerast skulde" til teksten, og dette varnt vi førstepremie for.

Professor Arvid O. Vollsnes ved Institutt for musikk og teater uttalte "Den passer mye bedre både i vers og rytme, og dessuten i tid og holdning, en de dere har prøvet tidligere."

Og kulturutvalget i Sørum gjorde 25. mars 1996 etter innstilling fra rådmann Einar Gaustad følgende vedtak: "Sørum kommune vil påse at tekst og melodi til Sørum bygdesang forfattet av Nicolai Grude ikke endre."

Nå må kor og orkestre i Sørums
kjenne sin besøkestid og spille inn
Sørumsangen på kassett eller plate! På B-
sida kan dere ta med Romerikssangen i
samme slengen!

Kjell H. Huseby

Sørums bygdesang

Tekst: Nicolai Grude, 1933

Melodi: Norsk folketone,

Oss har gjort kva gjerast skulle.

1.

Gilde bygd så rik og fager
stiger fram fra fordums tid.
Skau-grodd, øde i de dager
veidefolk her førte strid.
Raumer fór med sverd ved lend
ryddet villmark grend ved grend,
ryddet bygda - gamle Skaun,
- ryddet og der vest i Fraun.

2.

Haftorsønners gamle gar'
en gang tangkledd havbånn var.
Opp av havet gjennom tia
steig så sletta, dalen lia.
Glomma grov si breie får
gjennom hundre tusen år
djupt i mold og gråsvart jord
- der ble grøe rik og stor.

3.

Elva muller mens den spinner
saga inn i fossebrus.
Sudreimsættas menn og kvinner
skyldt var Norges kongehus.
Sagn og segn av Sørums saga
syner menn i arbeid, strid.
Norges drottset her lot laga
stormannsheim i svunnen tid.

4.

Inn i travle jaget tar vi
med oss minners dyre skatt,
og av slike skatter har vi
her i Sørums mange att.
Inni haugen sin nå hviler
navnlaus høvding ifra Skaun,
og ved Valhall-mjøden smiler

gjeve karer ifra Fraun.

5.

Erling Skakke lydte messe
i den dóm der ennå står,
Gauteids menn lot runer resse
vest i Fraun i saga-år.
Sverre konge, Norges drott
stiftet i sitt kall og virke
fred i strid som hadde stått
mellom gamle Fraun og Birke.

6.

Seigt var folket, Sudreimsslage',
skudd av raumers gamle rot.
Svartår, nød og vonde dage'
knekte ikke makt og mót.
Gamlekara kampgla' søkte
dådrik dyst med spyd og sverd.
Åkervidda dog de økte
jord har alltid hatt sin verd.

7.

Jorda den gir lønn for bryet,
mat til folk og dyrefór.
Sørumsbygda vidt har ryet
for si rike åkerjord.
Lubne åkrer, gilde voller
sier mer enn fagre ord
at en bondestand her holder
høgt i hevd si ættejord.

8.

Sagatidens stolte kvinner
går i mange slekter att,
rene norske trekk vi finner,
gammal ætt har preget satt.
Stilt og uten store fakter
husets tarv de varetar
disse heimens gode makter,
som all dagens byrde bar.

9.

Fredens gjerning folket øver
uten gny og brask og bram.
Slik det best for lynnet høver,
lognt fór sørumsokning fram.
Men i hjertet sitt han bærer
bygda med seg hvor han går.
Fedrejorda høgt han ærer,
heim til den hans lengsel står.

10.

Aldri kan han bygda glømme,
alltid synger han dens pris,
heimegrenda han i drømme
ser i sol og sommerdis.
Etter som de gamle kveller,
nye slekter slepper til.
Give Gud at de det steller
slik at arven øke vil.

Nicolai Grude

Et vellykket sommerstevne

Blaker og Sørum historielag stod i år som teknisk arrangør av Romerike historielags sommerstevne søndag 6. september. Det er femten år siden Romerike historielag sist la sitt sommerstevne til Sørum, den gang til Blaker Skanse i forbindelse med at den var 300 år i 1983. Det aller første store folkemøtet Romerike arrangerte, ble også lagt til Blaker Skanse 25. juni 1922. Men da Romerike historielag skulle feire sitt 60-års-jubileum i 1980, valgte en Sørum som møteplass. Liksom for årets sommerstevne startet det med høymesse i Sørum kirke.

Men noen tilsvarende høymesse som den vi fikk oppleve i Sørum kirke 6. september, fikk de nok ikke. Romerike historielag ønsket i år å fokusere opplegget for sommerstevnet om middelalderen på Romerike. Sørum kirke bygget ved Sudrheimættas arnested gav en naturlig ramme for dette. Men i tillegg hadde sokneprest John Olav Stokstad Larsen og hans medarbeidere komponert en høymesse med elementer fra middelalderen.

Vi merket det allerede ved inngangen, da en gruppe messingblåsere fra Sørum musikklag ønsket oss velkommen med middelaldertoner fra galleriet. Vi merket det ved den prosesjonen med kors i front som kom opp midtgangen mens menigheten stod og sang "Det å få skode", en salme skrevet på 700-tallet i Irland, og kan hende den første kristne salme som er sunget i Norge. Og slik fortsatte det. Vi hadde fått utdelt et to siders tettskrevet program med hendinger, og kunne følge med etter hvert som høymessen skred fram.

Som i middelalderen ble det ikke brukt orgel. I stedet ble salmesangen ledet av et forsangerkor fra - koret, naturligvis. Sangkoret Fossegrimen befant seg derimot på galleriet, og sang "Eg veit i himmerik ei borg" og "Deilig er jorden". I middelalderens kirker var det knapt benker i det hele tatt, og vi stod også mer enn under en normal høymesse den 6. september.

Etter høymessen gav sokneprest

John Olav Stokstad Larsen en orientering om Sørums kirke, og de sprekeste klatret alle trappene opp i tårnet, hvor Norges eldste bevarte kirkeklokke som fortsatt er i bruk, befinner seg. Her var også utsikten over Sørums-bygda fortreffelig.

Etter kirkekaffe med medbrakt mat og drikke, som kunne fortæres utendørs på kirkegården eller i benkene i kirken, ble deltakerne fordelt på to busser med Leif Mathisen og Dag Nordsveen som guider. Turen gikk til Blakersund, Bingen-vegen til Elvestad og ned til Rømuas utløp i Glomma. Vi tok også en tur gjennom Lørenfallet og tok Schea-rasene i øyesyn.

Dagen ble avsluttet med samling i det nye grendehuset på Frogner, der cand. philol. Geirr I. Leistad holdt foredrag om Sudrheimsætta. Han tok utgangspunkt i Henning Sollieds arbeider om dette som har vært publisert i Slettshistorisk tidsskrift, og hvor han tar et skikkelig oppgjør med det synet som eldre historikere som P.A. Munch og Gustav Storm stod for.

For egen regning tok han et lite oppgjør med Asgaut Steinnes' sin teori om Husaby-gårdene. Han trodde disse hadde sitt opphav i en dansk ordning, og at de ble innført på 900-tallet skyldes det danske herredømmet over Norge på den tiden.

Nyere forskning gir adelen en langt større betydning i Norge enn tidligere historiske arbeider. Leistad trodde det ikke var umulig å finne 700 - 1000 adelsfamilier i Norge på begynnelsen av 1300-tallet. Når Haftor Jonsson betegnes som baron, er dette bare en finere tittel for lendmann. Dette var kongens nærmeste rådgivere, og det var bare 10 - 20 personer med denne tittelen i Norge på slutten av 1200-tallet.

Romerike historielags årsmøte ble avsluttet med middag på Frogner grendehus, og Eivind Remman gav uttrykk for at han syntes Blaker og Sørums historielag hadde arrangert et vellykket sommerstevne.

Svein Sandnes

Vern gjennom bruk

Dette var hovedbudskapet de 25 tilhørerne som hadde funnet veien til det nye

auditoriet i Nansenbygget på Skansen fikk med seg fra foredraget til Christian Sulheim, leder av Norsk Kulturarv, på det åpne møtet som Blaker og Sørums historielag og Blaker Skanses Venner arrangerte i fellesskap onsdag 7. oktober. I forkant av møtet hadde vi vandret på vollene med Odd Skullerud som cicerone.

Christian Sulheim tok utgangspunkt i det nylig fremlagte statsbudsjettet, hvor kulturministeren har fått god presse på en økning av bevilgningene til kulturminner med 8%. Ved en nøyere lesning av budsjettet viser det seg imidlertid at det bare er et fåtall *muséer* som får denne støtten. Det allmenne kulturminnevernet får snarere en reduksjon på 8% i budsjettet.

Sulheim fortsatte med å fortelle om den gården han var vokst opp på i Vågå. Det eldste huset på gården er fra 1200-tallet, og huset hvor familien bor til daglig er fra 1600-tallet. Sulheim var en av de første gårdene i landet som ble fredet, allerede i 1923. Gården ville imidlertid aldri kunnet leve videre som et museum. Bare gjennom praktisk bruk av gården som gårdsbruk vil den kunne holdes i hevd som et aktivt kulturminne. Det er både revet eldre hus på gården og bygget til nytt uten at dette har gjort gården mindre verdifull som kulturminne.

Dette at vern av de fleste kulturminner forutsetter bruk er et av hovedprinsippene for organisasjonen Norsk Kulturarv, som Sulheim er initiativtaker til og leder av. Norsk Kulturarv vil fortelle politikerne at det er viktig å samarbeide med frivillige organisasjoner - historielag og andre - for å ta vare på kultur og tradisjon. Men en ønsker også å få med seg næringslivet på en bred dugnad for å ta vare på våre kulturminner.

Til aksjonen "Ta et tak" ble det i fjor bevilget nærmere 6 millioner kroner. Av en søknadsbunke på 1.600 søknader fra hele landet ble 900 tak gitt midler til istandsetting. Det ble bevilget 2.500 kroner for tak under 50 m², 5.000 kroner for tak mellom 50 og 100 m² og 10.000 kroner for tak over 100 m². Men minst fire ganger

dette beløpet ble lagt inn i aksjonen gjennom frivillig dugnadsinnsats og tilskudd fra historielag og andre. Storebrand sørget for gratis arbeidsforsikring og NKL gav 40% rabatt på byggematerialene og kjørte dem gratis ut.

Det er etter Sulheims mening typisk for den rådende tenkning om kulturvern i det offentlige at ikke departementet ønsket å støtte opp om aksjonen. Til neste år vil den videreføres og utvides til også å gjelde bærevegger, grunnmurer og andre miljøtiltak knyttet til eldre bygg. Aksjonen har så langt ført til en vitalisering av arbeidet i en rekke historielag. Forsikringsselskaper og andre vil heller investere pengene der de kommer i praktisk bruk og ikke til byråkrati og departemental saksbehandling.

Christian Sulheim oppfordret til slutt historielagene til å lære av idretten når det gjelder organisering. Det er ungdommen som er arvesølvet i kulturminnearbeidet, og det gjelder å få dem engasjert på sine egne premisser.

Etter foredraget takket lederen i kulturutvalget i Sørum, Harald Stokstad (SP), for et inspirerende foredrag. Han kunne fortelle at kommunen hadde en rekke samarbeidsprosjekter med historielaget. Odd Skullerud gikk inn for at Sørum i forbindelse med Tusenårsmarkeringen neste år skulle satse på to tusenårssteder - et hus til stokkebåten og Blaker Skanse. Svein Sandnes syntes det var positivt at møtet hadde kommet i stand som et samarbeid mellom Blaker og Sørum historielag og Blaker Skanses Venner, og pekte på at historielagene på Romerike også tidligere hadde brukt Blaker Skanse som møtested. Anne Marit Nordby takket både innlederen og møtelederen Odd Sars-Olsen for et flott initiativ.

Svein Sandnes

Lederens spalte

17. januar 1952 ble Sørum historielag stiftet som en avdeling av Romerike historielag. 8. november 1953 ble Blaker historielag etablert på samme måte. 27.

april 1970 ble de to lagene, som begge hadde ligget nede en periode, slått sammen til Blaker og Sørum historielag. Dette var naturlig fordi Blaker og Sørum kommuner fra 1. januar 1962 var blitt slått sammen til én kommune.

Fram til lagets 50-års jubileum i 2002 vil vi gjerne komme i kontakt med alle som har materiale å bidra med for på beste måte å dokumentere lagets historie. Dette gjelder såvel skriftlige som muntlige kilder. Vi vil blant annet gjerne intervju alle dem som opp gjennom årene har deltatt i lagenes styrer. Dersom du tror du har noe å bidra med for å få skrevet historien til Blaker og Sørum historielag, kan du ta kontakt med undertegnede.

Ved sammenslutningen og revitaliseringen i 1970 var det særlig to oppgaver som ble prioritert. I Sørum var det å få skrevet en komplett gards- og slekts historie som var viktigst. I Blaker var idéen om et bygdetun levende som prioritert nummer én. Tilfeldigheter vil at vi i år står nærmere realisering av begge disse prosjektene enn på lenge.

Kommunestyret vedtok på sitt møte 18. juni å overdra Valstad Café til en stiftelse som skal stå for organisering og drift av eiendommen. Administrasjonen ble bedt om å etablere stiftelsen med tanke på at den også kan omfatte flere kulturminner.

Kommunestyret vedtok på sitt møte 3. september å støtte utgivelsen av en nærings- bosettingshistorie etter de retningslinjer som bygdebokutvalget har trukket opp, med et kommunalt bidrag på totalt kr. 1.650.000,- fordelt over åtte år. Det ble tatt forbehold om at det i økonomiplanen kunne innarbeides kr. 270.000 for året 1999.

Disse to eksemplene viser klart at arbeidet i Blaker og Sørum historielag må sees i et langsiktig perspektiv. Vi kan ikke regne med at det vil være kontinuitet med de samme personer i styret over en så lang periode. Derfor har vi behov for mer langsiktige planer enn det som skal gjelde for et år.

Det langsiktige perspektivet øker

behovet for en strategiplan for Blaker og Sørum historielag. Styret arbeider nå for å kunne legge fram et utkast til en slik plan for medlemmene på det første årsmøtet i februar 1999.

Det er ingen forutsetning for medlemsskap i historielaget at en skal være aktiv i styre og utvalg. Vi er takknemlige for den støtten vi får fra våre menige medlemmer. Fra dem som gjerne deltar på turene og gleder seg over Artikler fra Blaker og Sørum historielag og Skytilen.

Dersom du er en av dem som likevel kunne tenke deg å gjøre noe for historielaget, men ikke vil satse alt for mye tid og krefter på det, har vi nå en mulighet: Du kan bli rodekontakt for historielaget!

Vi trenger folk som kjenner forholdene lokalt som kan være vår ekspert når det gjelder bevaring av fortidsminner i forbindelse med utbyggingsavtaler m.v. Du kan også være kontaktperson i din rode når det gjelder spørsmål om medlemsskap i historielaget. Og du kan hjelpe oss med å selge historielagets kalender og hjelpe til med å spre informasjon om møter og andre arrangementer. Ta kontakt med oss i styret dersom du er interessert! **Svein Sandnes**

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

**Returadresse: Svein Sandnes,
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS**

B